

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Ягунова Дмитра Вікторовича
«Пенітенціарна політика як складова соціального
контролю», подану на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук за спеціальністю
23.00.02 – політичні інститути та процеси

Дисертаційне дослідження Д. В. Ягунова становить собою серйозну спробу наукового осмислення системи соціального контролю сучасного суспільства крізь призму пенітенціарної політики. Інтерес до проблеми пенітенціарної політики як засобу соціального контролю сучасного суспільства, піднятої в даній дисертації, обумовлений сучасними тенденціями розвитку держави та трансформацією її функцій, які свідчать про глибоку кризу державного управління у сфері убезпечення громадян від злочинності, прояви якої у ХХІ столітті набули нових характеристик та форм.

У дисертації Д. В. Ягунов детально розглядає теоретико-методологічні засади дослідження соціального контролю як одного з різновидів сучасної політики. Автор, зокрема, запроваджує поняття паноптично-карцерної держави як результату трансформації модуляцій соціального контролю. Дисертантом висувається і доводиться гіпотеза, що за умов, коли держава надає пріоритет принципам менеджеріалізму в реалізації державної політики, концепт держави трансформується від велфаристського змісту до паноптично-карцерного шляхом симулякризації заходів соціальної безпеки та зниження порогу девіантності громадян такої держави.

Фактично дисертаційна робота Д. В. Ягунова – це дослідження загроз свободі у ХХІ столітті, які маскуються під діяльність із захисту прав людини та убезпечення громадян від численних політичних та соціальних ризиків. Автор доводить тренди та характеристики інкарцерації сучасного суспільства. На особливу увагу заслуговує його думка щодо імітативності процесів скорочення застосування ув'язнення й інших форм позбавлення/обмеження

свободи та питання моральності репрезентації такої державної політики суспільству.

Автор доводить що на тлі подальшого ухвалення стандартів прав людини та запровадження відповідних інституційних механізмів із їх забезпечення, руху за обмеження ув'язнення та задекларованого повернення до класицизму під час обґрунтування цілей соціального контролю у XXI столітті має місце інтенсифікація карцеральної інтервенції та посилення соціального контролю у формі політико-каральної містифікації.

Дисертант стверджує, що задекларована політика активних альтернатив ув'язненню мала наслідком створення пасивних «інституційних додатків», що спричинило ще більшу диверсифікацію соціального контролю та залучення до його сфери додаткових груп девіантів і квазідевіантів. Користуючись здобутками видатного французького вченого Мішеля Фуко, автор довів, що «політичне захоплення тіла» у XXI ст. активно продовжується відповідно до розвитку соціальних структур та появи нових горизонтальних і вертикальних соціальних мереж, що дає підстави говорити про подальшу, більш мобільну, гнучку та технологічну інкарцерацію суспільства.

Досить вдалим є у роботі узагальнення статистики ув'язнення та інших форм позбавлення/обмеження свободи у світі. На підставі проведеного аналізу автор наголошує, що застосування ув'язнення та його неінституційних додатків реально обмежується лише в Європі, у той час коли інші континенти демонструють поглиблення тенденцій інкарцерації у відкритих та закритих формах. Це, у свою чергу, надає підстави автору зробити висновок, що пенітенціарні системи національних держав, будучи сферою політики, у XXI столітті зазнали та продовжують зазнавати більшого політичного впливу, перш за все внаслідок занепаду велфаристської держави та супутніх традиційних цілей соціального контролю, сформованих ще на початку XIX століття. Д. В. Ягунов коректно демонструє перехід соціального контролю до четвертої модуляції, де він, набувши паноптично-інформаційно-цифрового характеру, значно змінив і продовжує змінювати категорію свободи.

На особливу увагу заслуговує дослідження змісту категорії квазідевіанта як особливого колективного об'єкта соціального контролю у XXI столітті з ключовою характеристикою «небезпечний стан особи» (*pericolosità*), що може формуватися поза межами класичних формальних пунітивних процедур. У роботі підкреслюється, що в системі соціального контролю ефект політики загальної превенції залишається на рівні гіпотези. Навіть якщо загальна превенція досягає тих цілей, що ставляться перед нею (залякування з одночасним моральним вихованням), вона поступається місцем новим поглядам, де ключовою категорією є фізичне унеможливлення вчинення злочинцем нових злочинів.

Автор наголошує на небезпеці, що криється у подальших трансформаціях паноптично-карцерної держави з подальшими ризиками наближення до рівня поліцейської держави. Відповідно, на тлі кризи «реабілітаційного ідеалу» та політичної міфологічності загальної превенції не можна не погодитися з думкою автора, що активно-песимістичний підхід до вивчення соціального контролю має бути передумовою для розуміння його як засобу забезпечення соціального розвитку, а не як засобу фізичної, просторової, інформаційної та віртуальної ізоляції громадян.

Значним здобутком є запровадження автором дисертаційного дослідження категорії квазідевіанта як особливого колективного об'єкта соціального контролю у XXI столітті з ключовою характеристикою «небезпечний стан особи», де, як зазначає автор, він може формуватися поза межами класичних формальних пунітивних процедур.

Дисертант ретельно вивчив досвід мусульманських країн, країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Південної Америки та країн Карибського басейну щодо формування та реалізації пенітенціарної політики та ідентифікував найбільш важливі характеристики політики соціального контролю зазначених країн.

Для автора дисертації характерним є важливе для науковця сполучення професійного знання, в нашому випадку політології, із загальнонауковою

методологією. В цьому контексті привертає увагу використання автором формально-юридичного та порівняльно-правового методів задля висвітлення політико-правової специфіки досліджуваної проблеми. З метою з'ясування економічних передумов формування та реалізації пенітенціарної політики досить ефективно застосовано методи економіко-математичного моделювання, функціональний аналіз, статистичні методи.

Враховуючи вищезначені позитивні характеристики дисертаційного дослідження, слід висловити кілька дискусійних положень.

1.Спірною є думка автора, що попередні модуляції соціального контролю «мали на меті зменшення злочинності або встановлення стабільного контролю над нею», а «натомість сучасна модуляція соціального контролю пов'язана з перманентним відтворенням девіантності та злочинності». Принаймні для доведення цієї тези потрібна додаткова аргументація.

2.Додаткової аргументації потребує теза автора щодо феномену «net widening» у суспільстві ХХІ століття, оскільки відповідна концепція С. Коена у традиційному тлумаченні була актуальною станом на кінець ХХ століття, в той час як останні десятиліття характеризуються суттєвими змінами систем соціального контролю у світі.

3.Викликає сумнів твердження автора про те, що у ХХІ столітті формується система постреабілітаційних тотальних інституцій в оновленій системі соціального контролю. У цьому питанні виведення загальної тенденції є певним перебільшенням, оскільки слід розрізняти подібну динаміку в рамках різних держав та політичних режимів сучасного світу.

Вказані зауваження до дисертаційної роботи не мають принципового характеру, не впливають на міру обґрунтованості дисертаційних висновків і не знижують високий рівень даного дослідження, що розв'язує важливу наукову проблему аналізу соціального контролю у ХХІ столітті.

Високий дослідницький рівень, наукову новизну і цінність дисертації Д. В. Ягунова переконливо доводять змістовні, самостійні висновки. Робота має

вагоме практичне значення як перше у вітчизняній політичній науці дослідження такого характеру.

Робота виконана на високому науково-теоретичному й практичному рівні, вирізняється новизною й завершеністю, відповідає всім вимогам до наукових робіт такого кваліфікаційного рівня. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, не викликає заперечень. Розбіжностей між текстом дисертації й положеннями автореферату немає.

З огляду на вищезазначене, є всі підстави констатувати наступне. Дисертаційне дослідження Д. В. Ягунова «Пенітенціарна політика як складова соціального контролю», за змістом відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 та відповідає вимогам, визначеним пунктами 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р., а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

Доктор політичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу правових проблем політології
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

В. П. Горбатенко

